

ТЕНДЕНЦІЇ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Долматова Г.Є., к.е.н., доцент, Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, м. Донецьк

Канєєва І.І., доцент, Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, м. Донецьк

Перепелиця О.Л., магістрант, Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, м. Донецьк

Долматова Г.Є., Канєєва І.І., Перепелиця О.Л. Тенденції банкрутства підприємств України.

Стаття присвячена дослідженню тенденцій функціонування суб'єктів підприємництва в Україні. Встановлено, що банкрутство є характерним явищем для економік з різним рівнем розвитку. Проведено комплексне дослідження факторів, що визначають банкрутство підприємств. Визначено, що найбільший вплив на стан неплатоспроможності підприємства здійснюють саме внутрішні фактори, які формуються в процесі його діяльності. Логіка дослідження полягає в уточненні поняття «банкрутство», виявленні сучасних тенденцій банкрутства українських підприємств і обґрунтуванні необхідності їх попередження. Визначено кількісні і якісні критерії банкрутства підприємств. Серед основних кількісних критеріїв виділені спад національної економіки і зростання цін на імпортні ресурси. До основних якісних критеріїв віднесені зменшення попиту на продукцію і недоліки в управлінні підприємством. Проведено статистичний аналіз даних, які відображають динаміку підприємств-банкрутів по регіонах і Україні в цілому. Виходячи з проведеного аналізу узагальнені і конкретизовані основні тенденції банкрутства підприємств України. Основні висновки зведені до необхідності формування сприятливих умов функціонування підприємства та здійснення постійних контрольних заходів щодо адаптації до умов зовнішнього впливу, що дасть можливість не тільки попередити його банкрутство, але і забезпечити його довгострокову ефективність.

Долматова Г.Е., Канеева И.И., Перепелица Е.Л. Тенденции банкротства предприятий Украины.

Статья посвящена исследованию тенденций функционирования субъектов предпринимательства в Украине. Установлено, что банкротство является характерным явлением для экономик с различным уровнем развития. Проведено комплексное исследование факторов, определяющих банкротство предприятий. Определено, что наибольшее влияние на состояние неплатежеспособности предприятия оказывают именно внутренние факторы, которые формируются в процессе его деятельности. Логика исследования состоит в уточнении понятия «банкротство», выявлении современных тенденций банкротства украинских предприятий и обосновании необходимости их предупреждения. Определены количественные и качественные критерии банкротства предприятий. Среди основных количественных критериев выделены спад национальной экономики и рост цен на импортные ресурсы. К основным качественным критериям отнесены уменьшение спроса на продукцию и недостатки в управлении предприятием. Проведен статистический анализ данных, которые отражают динамику предприятий-банкротов по регионам и Украине в целом. Исходя из проведенного анализа обобщены и конкретизированы основные тенденции банкротства предприятий Украины. Основные выводы сведены к необходимости формирования благоприятных условий функционирования предприятия и осуществления постоянных контрольных мероприятий по адаптации к условиям внешнего воздействия, что даст возможность не только предупредить его банкротство, но и обеспечить его долгосрочную эффективность.

Dolmatova G., Kaneeva I., Perepelitsa E. Trends corporate bankruptcy Ukraine.

The article investigates trends in the functioning of entrepreneurship in Ukraine. It is established, that bankruptcy is a typical phenomenon for the economies with different levels of development. A comprehensive study on the determinants of bankruptcy was conducted. Found that the greatest influence on the state of insolvency of the company have internal factors, which are formed in the course of its activities. The logic of the study is to clarify the term "bankruptcy", identifying current bankruptcy trends of Ukrainian enterprises and justification of needs for their prevention. The quantitative and qualitative criteria for bankruptcy were identified. Among the main quantitative criteria selected national economic downturn and the rise in prices of imported resources. The main quality criteria attributed the decrease in demand for products and disadvantages in company management. A statistical analysis of the data that reflects the dynamics of the bankrupt enterprises in regions and Ukraine as a whole was held. Based on the analysis key bankruptcy trends in Ukraine were summarized and specified. The main conclusions are summarized to the need to create favorable conditions for the functioning of the enterprise and of the permanent control measures to adapt to the external influence, which will allow not only preventing bankruptcy, but also ensuring its long-term effectiveness.

Постановка проблеми. Проблема банкрутства є досить актуальною для суб'єктів підприємництва як за часи стабільності, та і в умовах кризи. Банкрутство – це не просто одна з юридичних процедур, що дає змогу повертати борги за рахунок активів боржника для кредиторів, а й можливості для боржника поновити його платоспроможність. За своєю суттю механізм банкрутства є своєрідним індикатором ефективності підприємств. Становлення інституту банкрутства в Україні відбувається в достатньо складних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню банкрутства присвячено праці багатьох вітчизняних та закордонних вчених, серед яких: Андрушак Є.М, Бланк І.А., Терещенко О.О., Омелянович Л. О., Чимириш С.В. та ін. У той же час банкрутство – це доволі складна категорія, що потребує всебічного вивчення сутності і встановлення кола впливових чинників. За таких обставин визначення сучасних тенденцій банкрутства підприємств в Україні є актуальним і доцільним.

Метою даної статті є поглибити окремі теоретичні положення та встановити тенденції банкрутства підприємств України.

Викладення основного матеріалу. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» під *банкрутством* розуміє визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури [1]. Найбільш поширений підхід до визначення поняття банкрутства, на нашу думку, сформульований І.А. Бланком згідно з яким банкрутство – «це встановлена в судовому порядку фінансова неспроможність підприємства, тобто нездатність підприємства задовольнити в установлені строки пред'явлені до нього з боку кредиторів вимоги та виконати зобов'язання перед бюджетом» [2].

Існуючі відмінності в трактуваннях даного поняття в основному можна пояснити тим, що науковці розглядають по суті один процес (банкрутство), але різні його стадії. Частина з них більшу увагу привертають до першопричин (результат дії ринкових механізмів), інші – на результативні ознаки (наслідок неплатоспроможності). Таким чином, можемо конкретизувати зміст категорії "банкрутство" як визнану господарським судом неспроможність господарюючого суб'єкта виконувати свої зобов'язання та здійснювати в подальшому підприємницьку діяльність внаслідок її економічної неефективності, що є негативним наслідком кризи, призводить до порушення фінансових відносин і ставить під загрозу існування підприємства.

Нестабільний стан економіки країни, що спостерігається в останні роки, негативно позначився на роботі багатьох підприємств. Сьогодні спостерігається стійка тенденція до збільшення кількості порушених справ про банкрутство. Аналіз статистичних даних свідчить про збільшення кількості підприємств, щодо яких порушено справу про банкрутство в Україні, та які підлягають ліквідації (табл.1 та рис. 1). Протягом періоду 2006-2010 рр. спостерігається коливання кількості збанкрутілих підприємств.

Таблиця 1 - Кількість підприємств в Україні, щодо яких порушено справу про банкрутство*

Показник	Роки				
	2006	2007	2008	2009	2010
Всього підприємств, од.	10683	13792	11338	15642	14597

* складено за даними [3].

Рис. 1 - Показники порушення справ про банкрутство підприємств у 2006-2010 роках [4]

Так, 2007 і 2009 рр. характеризуються зростанням числа збанкрутілих підприємств, а 2008 і 2010 рр. відмічаються незначним їх зменшенням. Зростання числа підприємств банкрутів обумовлено, у першу

чергу, зовнішніми чинниками (кризовими явищами в економіці країни і у світовому просторі). Характерним є також те, що переважна більшість державних підприємств-банкрутів знаходяться у стадії ліквідації (177 підприємств, в тому числі з часткою державного капіталу понад 25 % - 56 підприємств) [5]. Згідно з дослідженням Світового банку та Міжнародної фінансової корпорації суттєвим є той факт, що Україна за показником «закриття бізнесу» займає 150 місце серед 183 країн світу [6].

Більшість збанкрутілих у 2006-2010 роках підприємств належать до недержавних форм власності. Скорочення кількості підприємств-банкрутів, що перебувають у державній формі власності, можна пояснити як покращенням управління даними підприємствами, так і скороченням їхньої кількості через приватизаційні процеси. Особливої уваги заслуговує аналіз процесів, що відбуваються внаслідок банкрутства підприємств, які перебувають в державному управлінні (табл. 2).

Таблиця 2 - Розподіл державних підприємств, щодо яких порушено провадження в справі про банкрутство*

Показник	на 01.01.10 р.	на 01.01.11 р.	Зміни(+/-)	
			Абсолютне	Відносне
1. Загальна кількість господарських товариств, щодо яких відкрито провадження у справі про банкрутство, од.	194	158	-36	-18,56
1.1. % до загальної кількості підприємств згідно з Реєстром корпоративних прав держави	25,8	23,8	-2	-7,77
2. Кількість підприємств, що знаходяться на стадії санації	60	48	-12	-20
2.1. % до загальної кількості підприємств, щодо яких відкрито провадження	31	30,38	-0,62	-2
2.2. % до загальної кількості підприємств згідно з Реєстром корпоративних прав держави	8	7,32	-0,77	-9,6
3. Кількість підприємств, що знаходяться на стадії розпорядження майном	32	30	-2	-6,25
3.1. % до загальної кількості підприємств, щодо яких відкрито провадження	16,5	18,99	2,49	15,08
3.2. % до загальної кількості підприємств згідно з Реєстром корпоративних прав держави	4,3	4,52	0,22	5,07
4. Кількість підприємств, що знаходяться в процесі ліквідації	102	80	-22	-21,57
4.1. % до загальної кількості підприємств, щодо яких відкрито провадження	52,5	50,63	-1,87	-3,56
4.2. % до загальної кількості підприємств згідно з Реєстром корпоративних прав держави	13,6	12,05	-1,55	-11,41

* складено за даними [7].

Незважаючи на те, що загальна кількість підприємств, які знаходяться на стадії банкрутства, в 2010 р. у порівнянні з 2009 р. зменшилась, їх питома вага в загальному обсязі корпоративних прав держави залишилась на досить високому рівні, складаючи при цьому 24%. Зазначимо, що майже половина даних господарюючих суб'єктів знаходиться в процесі ліквідації (або кожне восьме підприємство, включене до Реєстру корпоративних прав держави). У той же час частка підприємств, що перебувають на стадії санації, невисока – близько 30%. Крім того їх кількість та питома вага у загальному реєстрі корпоративних прав держави зменшилась на 12 од. та на 0,77% відповідно, що є досить негативним. У 2010 р. кількість підприємств, що знаходяться на стадії розпорядження майном, майже не змінилася (зменшення на 6,25%) і склала 30 од. Таким чином, можемо зробити висновок про перевагу процесів ліквідації проблемних підприємств, що знаходяться в державному управлінні, над процесами їх фінансового оздоровлення, що призводить до скорочення обсягу корпоративних прав держави, її виробничого й фінансового потенціалу.

Основною причиною банкрутства підприємств є зовнішні фактори: спад національної економіки, кризи посилення внутрішньої та міжнародної конкуренції, збільшення цін на імпортовані ресурси, зменшення попиту на продукцію, що спричинене зниженням купівельної спроможності, а також внутрішні фактори, пов'язані, у першу чергу, з недоліками в управлінні. Вважаємо, що найбільш впливовими чинниками, що призводять до банкрутства або йому запобігають, все ж таки є внутрішні. Серед яких визначальним чинником є прибутковість чи збитковість їхньої діяльності. У табл. 3 наведено інформацію про частку підприємств, що отримали збиток у загальній кількості підприємств за 2008-2011 роки.

Таблиця 3 - Питома вага збиткових підприємств у загальній кількості підприємств за областями України, % *

Регіон	Роки			
	2008	2009	2010	Січень-вересень 2011
Україна	38,7	41,1	42,7	42,6
АРК	36,3	38,1	45,0	42,6

Регіон	Роки			
	2008	2009	2010	Січень-вересень 2011
Вінницька	36,8	39,3	42,5	40,6
Волинська	39,1	42,1	44,8	44,3
Дніпропетровська	40,2	43,6	45,3	43,9
Донецька	35,7	39,6	39,6	41,5
Житомирська	40,3	42,8	47,2	40,1
Закарпатська	26,2	25,9	36,3	35,9
Запорізька	37,0	39,4	43,1	43,7
Івано-Франківська	27,6	31,3	32,1	39,4
Київська	38,4	41,1	41,6	44,3
Кіровоградська	31,1	31,6	37,6	43,3
Луганська	35,0	38,1	42,1	46,7
Львівська	36,4	39,2	39,7	44,3
Миколаївська	36,7	37,5	40,0	43,5
Одеська	40,2	42,7	44,6	45,8
Полтавська	33,5	36,0	42,2	42,4
Рівненська	38,5	43,7	45,8	42,1
Сумська	33,9	36,8	45,5	42,0
Тернопільська	33,8	34,1	40,1	42,0
Харківська	41,9	44,3	44,3	43,7
Херсонська	37,5	39,8	43,8	49,4
Хмельницька	36,7	39,2	40,6	33,0
Черкаська	33,6	35,9	39,6	40,3
Чернівецька	38,4	37,7	35,1	40,4
Чернігівська	33,9	38,8	44,7	44,7
м. Київ	46,0	47,3	44,3	42,3
м. Севастополь	41,5	44,7	49,8	44,1

* за даними [4].

За даними аналізу, в 2008-2010 роках та трьох кварталів 2011 р. Частка збиткових підприємств зростала починаючи з 2008 року. Найнижча кількість збиткових підприємств спостерігалася в 2008 році – 38,7%. Тобто негативний вплив фінансової кризи на фінансовий результат діяльності підприємств почав відчуватися ще в 2008 році, що й призвело до різкого зростання підприємств - банкрутів у 2009 році. Слід відзначити, що частка збиткових підприємств залежить також від території області чи міста та від питомої ваги у загальній кількості промислових підприємств. Більш наочно ми це можемо побачити в табл. 3, де протягом 2008-2009 рр. з самою низькою питомою вагою виступала Закарпатська обл. та з самою високою м. Київ, у 2010 р. ситуація дещо змінилась і вже Київська обл. була з найменшою питомою вагою підприємств, а м. Севастополь займав першу позицію. У 2011р. кількість збиткових підприємств значно зросла, про що свідчать дані таблиці (майже по всім областям цей показник більший за 40%).

Також, необхідно зазначити, що регіони з меншою питомою вагою промислових підприємств також мають менше передумов для зростання кількості підприємств-банкрутів на своїй території. Таким чином, динаміка підприємств банкрутів у регіонах України істотно збільшилася у період кризи. Одночасно збільшується кількість підприємств, що отримують збитки від своєї діяльності, а, отже, мають передумови для банкрутства в майбутньому. Таким чином можливо виділити основні тенденції, що призводять до банкрутства підприємств, зображені на рис. 2.

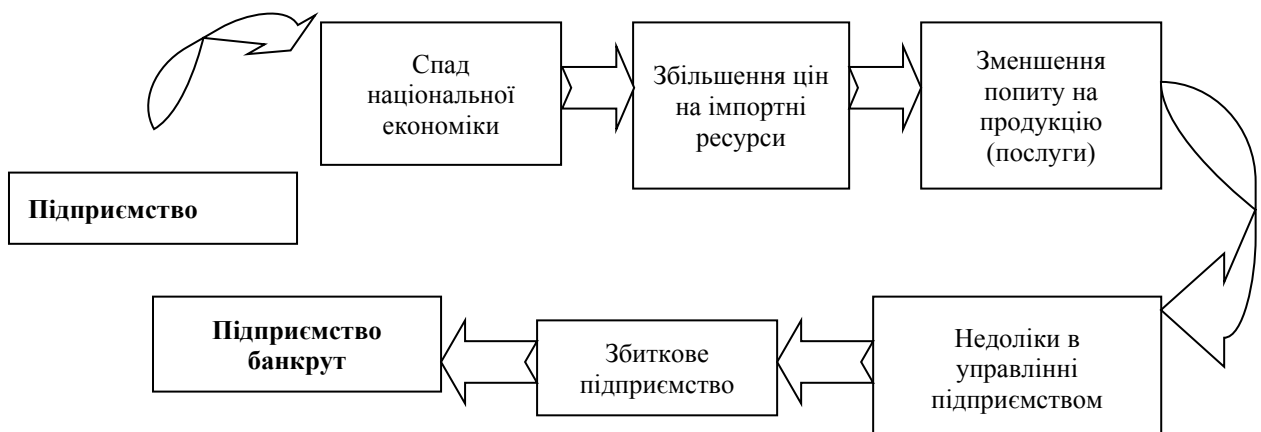

Рис. 2 - Тенденції, що призводять до банкрутства підприємства

Одним із найважливіших етапів виведення підприємства із кризового стану є розробка та реалізація антикризових заходів. Перелік заходів з покращення становища індивідуальний для кожного з підприємств та залежить від сфери бізнесу, групи продукції, кон'юнктури ринку, регіональної інфраструктури, системи управління підприємством, структури витрат на виробництво та управління, техніко-технологічних особливостей. Аналіз практичного досвіду вітчизняних підприємств показує, що одними із основних інструментів, що застосовуються у компаніях в кризових умовах - це нормування всіх статей витрат і жорсткий контроль за виконанням встановлених нормативів. Але це не єдині важелі, які можуть привести фінансовий стан підприємства до норми та вивести його із фінансової кризи. У зв'язку з цим гостро актуалізується питання розробки комплексу антикризових заходів, які б стабілізували діяльність підприємств. Особливо гостро ця проблема стоїть в Україні.

Висновки: Світова фінансова криза спричинила появу істотних проблем реального і фінансового сектору економіки України, призвела до зростання кількості фінансово неспроможних підприємств у різних галузях. Вітчизняним підприємствам варто швидко й ефективно реагувати на зміни зовнішнього середовища та активно впроваджувати досягнення науково-технічного прогресу у виробництво. Формування концепції розвитку підприємств визначає необхідність подальшого теоретичного дослідження особливостей фінансового управління та визначення практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності управління фінансами підприємств, адаптації сучасних форм і методів управління до складних умов економіки сучасного періоду.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» / Законодавство України [Електронний ресурс] // Верхов. Рада України. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>- Назва з екрану.
2. Бланк И.А. Финансовый менеджмент. Учебный курс. 2-е изд., перераб. и доп. - К.: Эльга, Ника-Центр, 2004. — 656 с.
3. Жалко О.В. Банкрутство як наслідок впливу фінансової кризи на господарську діяльність підприємств / О.В. Жалко // Університетські наукові записки. Економіка. – 2010. - №2. – С.163 – 173.
4. Офіційний сайт державного комітету статистики [Електронний ресурс]. - Режим доступу: ukrstat.gov.ua.
5. Гулько Л.Г.– Аналіз сучасних тенденцій банкрутства підприємства // [Електронний ресурс]–Режим доступу: http://www.confcontact.com/2010spec_tezi/ec_gulko.htm
6. Данішевська В. - Актуальність змін до законодавства про банкрутство в Україні [Електронний ресурс] // 2011. – Режим доступу: <http://www.commerciallaw.com.ua/uk/eventnews/198-aktualnist-zmin-do-zakonodavstva-pro-bankrutstvo-v-ukrajini>
7. Звіт про результати управління корпоративними правами держави в господарських товариствах [Електронний ресурс] // Фонд державного майна України. – Режим доступу : www.spfu.gov.ua
8. Фінансова санація та банкрутство підприємств [Текст] : навч. посіб. : рекоменд. М-вом освіти і науки України для студ. вищ. навч. закл. / [Л. О. Омелянович [та ін.]] ; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. Михайла Туган-Барановського, Каф. фінансів, за ред. Л. О. Омелянович . — Донецьк : [ДонНУЕТ], 2011 . — 198 с.

Ключові слова: ринкова економіка, банкрутство, інститут банкрутства, платоспроможність, неплатоспроможність.

Ключевые слова: рыночная экономика, банкротство, институт банкротства, платежеспособность, неплатежеспособность.

Key words: market economy, bankruptcy, Institute bankruptcy, solvency, insolvency.